

# APEL DO OSÓB ANGAŻUJĄCYCH SIĘ W BADANIA MIGRACJI PRZYMUSOWYCH O STOSOWANIE NAJWYŻSZYCH STANDARDÓW ETYCZNYCH BADAŃ

Szanowni Państwo,

W związku z trwającą wojną w Ukrainie oraz kryzysem humanitarnym na granicy polsko-białoruskiej, szybko rośnie zainteresowanie realizacją badań dotyczących migracji przymusowych do Polski. Badania takie generują jednak szczególne wyzwania i zobowiązania etyczne, z których każda osoba zaangażowana w planowanie, zarządzanie czy realizację badania musi sobie zdawać sprawę.

Apelujemy o krytyczną refleksję, zapoznanie się oraz bezwzględne stosowanie [Kodeksu etyki opracowanego przez Międzynarodowe Stowarzyszenie ds. Badania Migracji Przymusowych](#) (*ang. the International Association for the Study of Forced Migration* (IASFM)) oraz standardów [Komisji Europejskiej](#) w zakresie badania uchodźców, osób poszukujących ochrony międzynarodowej i migrantów. Poniższe wyzwania i standardy etyczne są podsumowaniem Kodeksu IASFM dostosowanym do polskich realiów.

## WYZWANIA ETYCZNE

W badaniach migracji przymusowych, w jeszcze większym stopniu niż w innych badaniach dotyczących migracji, widoczne są nierówne relacje władzy pomiędzy badaczami i badanymi. Migranci przymusowi znajdują się w wyjątkowo niepewnej sytuacji prawnej, mają za sobą traumatyczne doświadczenia, a sam kontekst, w którym badania są realizowane, bywa silnie upolityczniony. Badania migracji przymusowych w szczególnym stopniu zasługują na wnikliwą weryfikację i wydanie zgody przez odpowiednie komisje etyczne. Jednak nadal na wielu polskich uczelniach i w ośrodkach badawczych brakuje takich komisji. Nawet jeśli są, to specyfika badania migracji przymusowych może wymagać od osób w komisjach dodatkowych kompetencji do przeprowadzenia oceny tak trudnych projektów. Ponadto w Polsce brakuje precyzyjnych regulacji w zakresie konieczności aplikowania o zgodę do komisji etycznej na realizację badań z udziałem ludzi. Takich zgód często nie wymaga się w przypadku badań wykonywanych przez prywatne firmy badawcze czy przez studentów w ramach realizowanych zajęć lub na potrzeby prac licencjackich i magisterskich. W kontekście każdego badania, a szczególnie badań migracji



UNIwersytet  
WARSZAWSKI



OŚRODEK  
BADAŃ NAD  
MIGRACJAMI



P A N



UNIwersytet  
JAGIELLOŃSKI  
W KRAKOWIE



CENTRE FOR SOCIAL  
COGNITIVE STUDIES KRAKÓW

przymusowych, zachowanie najwyższych standardów realizacji badań, w tym pozyskiwanie świadomej i dobrowolnej zgody na udział w badaniu, zachowanie poufności i prywatności oraz nieczynienia szkody są dużym wyzwaniem ze względu na wyjątkową sytuację, w jakiej znajdują się osoby badane.

**Autentyczna dobrowolna i świadoma zgoda (wyrażona na piśmie czy na nagraniu, z której osoba badana może się wycofać)** może być trudna do uzyskania w sytuacji przymusowej migracji ze względu na nierówne relacje władzy między osobami realizującymi badanie i badanymi oraz zależność migrantek i migrantów przymusowych od osób udzielającym im pomocy. Ze względu na psychospołeczne skutki przymusowej migracji oraz różnice kulturowe i językowe, migranci przymusowi zapraszani do udziału w badaniu mogą mieć trudności ze zrozumieniem, na czym polega wyrażenie zgody na udział w nim. Należy się w szczególności upewnić, że migranci przymusowi rozumieją również konsekwencje, wiążące się z ich udziałem w badaniu. Wyzwaniem jest też otrzymanie zgody na wykorzystywanie w badaniach dokumentów i danych opracowanych przez ekspertów, wolontariuszy, urzędników i inne osoby, które zawierają informacje i narracje nie będące ich własnością, w tym opis doświadczeń migrantów przymusowych. Jeśli otrzymanie autentycznej, dobrowolnej i świadomej zgody nie jest możliwe, badaczki i badacze w każdych warunkach muszą zagwarantować poufność i anonimizację historii albo rozważyć odstąpienie od realizacji badania.

**Zachowanie poufności i prywatności** uczestników badania jest niezbędne, ponieważ status prawny, wolność i bezpieczeństwo badanych, ich rodzin, przyjaciół czy współpracowników, mogą być zagrożone przez wyniki badania. Internetowe metody zbierania danych generują dodatkowe wyzwania dla zachowania poufności i prywatności. Przed przystąpieniem do badania, badaczki i badacze muszą znać [uwarunkowania prawne](#), które mogą doprowadzić do tego, że będą musieli zgłosić do władz nielegalne lub szkodliwe działania. Należy też poddać etycznej refleksji możliwe scenariusze, w których osoba realizująca badanie pozyska informacje o złamaniu prawa, czy wówczas warto kontynuować badanie? Jak należy wówczas zareagować?

Tłumacze i wszelkie osoby zaangażowane w zbieranie albo opracowywanie nieanonimizowanych danych lub zapewniające dostęp do osób badanych muszą zostać poinformowane, na czym polega bezwzględne zachowanie poufności i prywatności. Osoby te powinny podpisać umowę o ochronie danych osobowych i zachowaniu poufności.

**Nieczynienie szkody:** badania migracji przymusowych mogą pośrednio lub bezpośrednio przyczynić się do powstania lub nawrotu traumy, pogorszenia sytuacji, w której znajdują się migranci przymusowi, w tym do utraty pomocy, którą otrzymują, a na poziomie społeczeństwa - do nasilenia rasizmu, ksenofobii i kryminalizacji migracji. Aby tego uniknąć, osoby zaangażowane w badanie muszą proaktywnie priorytetyzować godność, bezpieczeństwo i dobrostan wszystkich osób zaangażowanych w badanie. Apelujemy o powściągnięcie ciekawości badawczej i odpowiedź na



UNIWERSYTET  
WARSZAWSKI



OŚRODEK  
BADAŃ NAD  
MIGRACJAMI



P A N



UNIWERSYTET  
JAGIELLOŃSKI  
W KRAKOWIE



CENTRE FOR SOCIAL  
COGNITIVE STUDIES KRAKÓW

następujące pytania: czy badanie z udziałem migrantów przymusowych jest faktycznie niezbędne? Jaką nową wiedzę ono wniesie? Czy ryzyko dla uczestników badań jest adekwatne do wartości wiedzy, którą oczekuje się uzyskać? Już na etapie planu badawczego należy wnikliwie rozważyć to, jakie informacje są kluczowe dla badania, a z jakich można zrezygnować, aby nie retraumatyzować osób badanych. Realizując badania, nie należy pogłębiać tematów, które mogą się okazać dla osób badanych trudne.

Badaczki i badacze muszą poddać krytycznej refleksji to, jak ich badania mogą zostać wykorzystane w praktyce oraz jakie komunikaty będą rozpowszechniać w mediach i w kontaktach z politykami. Muszą też rozumieć to, w jaki sposób sama ich obecność w danym miejscu może zwiększyć ryzyko dla pracowników świadczących pomoc i osób w sytuacji przymusowej migracji. Realizując badania bezpośrednio z migrantkami i migrantami przymusowymi badacze muszą być przygotowani na konieczność informowania badanych o tym, gdzie mogą uzyskać pomoc. Wreszcie, niezbędna jest też krytyczna refleksja na temat skutków realizacji badania, w tym skutków psychologicznych, dla samych badaczy.

## ZASADY ETYCZNE

Aby uniknąć ryzyk związanych z realizacją badań dotyczących migracji przymusowych, niezbędne jest przestrzeganie następujących zasad etycznych:

**Autonomia:** badaczki i badacze muszą szanować i promować prawo osób w sytuacji migracji przymusowej do podejmowania własnych decyzji dotyczących ich życia, udziału w badaniach oraz sposobu, w jaki są przedstawiane w opisie wyników. Należy unikać pozycjonowania się jako „ekspert” w zakresie życia i doświadczeń innych ludzi i zbyt często wypowiadają się zamiast lub w imieniu osób w sytuacji migracji przymusowej.

**Sprawiedliwość:** nierównowaga władzy pomiędzy osobami realizującymi badanie i badanymi zaostriża się w sytuacji przymusowej migracji i może przekładać się na relacje badawcze i uzyskiwane wyniki badań. Jesteśmy świadomi, że tej nierównowagi nie da się zlikwidować, ale apelujemy o niewykorzystywanie jej do realizacji swoich celów badawczych.

**Różnorodność:** badaczki i badacze muszą uznać różnorodność doświadczeń związanych z migracją przymusową oraz bezwzględnie szanować prawo rozmówczyń i rozmówców do formułowania własnych ocen, sądów i działań zgodnie z ich indywidualnymi możliwościami i uwarunkowaniami społeczno-kulturowymi. Różnorodność społeczno-kulturowa nie może stać się pretekstem do obniżenia standardów etycznych realizowanych badań. Należy dostosować praktyki badawcze do osób, wśród których badanie jest realizowane, tak by zabezpieczyć ich dobrostan i zapewnić im informacje o badaniu i warunkach zgody na udział w sposób dla nich zrozumiały. W procesie badawczym należy także uwzględniać wielość perspektyw i proaktywnie poszukiwać takich, które są marginalizowane lub wykluczane z procesów decyzyjnych i badawczych.



UNIWERSYTET  
WARSZAWSKI



OŚRODEK  
BADAŃ NAD  
MIGRACJAMI



P A N



UNIWERSYTET  
JAGIELLOŃSKI  
W KRAKOWIE



CENTRE FOR SOCIAL  
COGNITIVE STUDIES KRAKÓW

**Kompetencje:** badaczki i badacze muszą stosować podejścia metodologiczne dopasowane do kontekstu kulturowego, w którym dane są zbierane, a także do specyficznych możliwości i wyzwań związanych z migracją przymusową. Wszystkie osoby zaangażowane w proces badawczy, w tym studenci, asystenci tłumacze i osoby zapewniające dostęp do badanych, muszą być odpowiednio przeszkolone w zakresie etyki badań, zasad bezpiecznego przechowywania danych, poufności i anonimizacji danych.

**Partnerstwo:** Badania migracji przymusowych generują nieproporcjonalne korzyści dla tych, którzy są osobiście najmniej dotknięci migracjami przymusowymi, w tym dla badaczy. Aby zwiększyć korzyści płynące z badań dla migrantek i migrantów przymusowych, badacze muszą włączać partnerów społecznych i osoby bezpośrednio dotknięte migracją w cały proces badawczy, od etapu formułowania pytań badawczych, przez planowanie badań, zbieranie danych i ich analizę oraz upowszechnianie wyników. Budżety projektów badawczych muszą uwzględniać środki dla wszystkich partnerów, adekwatne do poświęconego przez nich czasu, ich zdolności oraz wkładu w badania. Badaczki i badacze mogą też rozważyć aktywne poświęcenie swojego czasu i pracy na rzecz realizacji działań prowadzonych przez organizacje społeczne lub inne grupy pomocowe, które nie są związane z badaniami, ale generują bezpośrednie korzyści dla migrantów przymusowych w społecznościach, w których realizowane są badania.

Gorąco zachęcamy Państwa także do rozpowszechniania wśród osób i organizacji zapraszanych do udziału w badaniu [poniższej listy](#), opracowanej przez [Centrum Badań nad Uchodźstwem](#), [Kanadyjską Radę na Rzecz Uchodźstwa](#) i [Kanadyjskie Stowarzyszenie na rzecz Badań Uchodźstwa i Migracji Przymusowych](#):

#### **LISTA KONTROLNA DLA ORGANIZACJI I OSÓB PRACUJĄCYCH W OBSZARZE MIGRACJI PRZYMUSOWYCH, KTÓRE ZOSTAŁY ZAPROSZONE DO UDZIAŁU W BADANIACH**

- Czy badaczka/badacz uzyskał ze swojej instytucji zgodę etyczną na realizację badania? Jeśli tak, czy dostarczył kopię dokumentów potwierdzających uzyskaną zgodę, a także dane kontaktowe Komisji/Rady ds. etyki badań? Jeśli nie ma procedur weryfikacji etyki badań, jak będą oceniane i stosowane zasady uzyskania zgody, zachowania poufności i nieczynienia szkody osobom badanym?
- Czy badaczka/badacz uzyskał/a dobrowolną i świadomą zgodę na udział w badaniu?
- W jaki sposób będziemy się komunikować z klientami czy współpracownikami organizacji tak, aby rozumieli, że nie muszą brać udziału w badaniu, aby nadal korzystać z naszych usług?
- W jaki sposób zostanie zagwarantowana prywatność i poufność uzyskanych danych?
- Jakie kroki zostaną podjęte, jeżeli badanie ujawni działania o charakterze przestępczym, wykorzystywanie przez innych lub możliwość samookaleczenia?
- Jakie osoby spełniające kryteria rekrutacyjne są z różnych względów (np. przynależności etnicznej, niepełnosprawności, wykluczenia cyfrowego itp.) wykluczone z badania? Jakie zmiany można wprowadzić w badaniu tak, aby ułatwić w nim udział tych osób?
- W jaki sposób osoba realizująca badanie będzie udostępniać jego wyniki, w tym zanonimizowane dane?

## APEL O STOSOWANIE NAJWYŻSZYCH STANDARDÓW ETYCZNYCH BADAŃ



UNIwersytet  
WARSZAWSKI



OŚRODEK  
BADAŃ NAD  
MIGRACJAMI



P A N



UNIwersytet  
JAGIELLOŃSKI  
W KRAKOWIE



CENTRE FOR SOCIAL  
COGNITIVE STUDIES KRAKÓW

- Czy osoba realizująca badanie uwzględniła w budżecie projektu wynagrodzenie należne za czas i inne zasoby poświęcone na rzecz realizacji badania przez partnerów nie akademickich występujących w roli respondentów, członków ciał doradczych, rekrutujących respondentów, i ułatwiających udział innych osób w badaniu?

Mamy głęboką nadzieję, że z zachowaniem tych zasad etycznych, rosnące obecnie w Polsce zainteresowanie badawcze migracjami przymusowymi, przełoży się na maksymalizowanie korzyści i minimalizowanie ryzyk dla migrantów przymusowych.

Z wyrazami szacunku,

### Inicjatorzy apelu:

dr Karolina Łukasiewicz, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski

dr Kamila Fiałkowska, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski, Badaczki i Badaczki na Granicy

dr hab. Agata Górny, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski

dr hab. Paweł Kaczmarczyk, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski

dr Weronika Kloc-Nowak, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski

dr hab. Witold Klaus, prof. INP PAN, Instytut Nauk Prawnych PAN

prof. dr hab. Małgorzata Kossowska, Instytut Psychologii, Centre for Social Cognitive Studies, Uniwersytet Jagielloński

Paulina Szwed, Instytut Psychologii, Centre for Social Cognitive Studies, Interdyscyplinarne Centrum Etyki, Uniwersytet Jagielloński

dr Ewa Szumowska, Instytut Psychologii, Centre for Social Cognitive Studies, Uniwersytet Jagielloński

dr hab. Jolanta Perek-Białas, prof. UJ, Instytut Socjologii, Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych, Uniwersytet Jagielloński oraz Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

dr Aneta Czernatowicz-Kukuczka, Instytut Religioznawstwa, Uniwersytet Jagielloński

### Sygnatariusze apelu:

Prof.dr hab. Janusz Mucha, Komitet Badań nad Migracjami PAN

Prof. dr hab. Krystyna Slany, Instytut Socjologii Uniwersytet Jagielloński

## APEL O STOSOWANIE NAJWYŻSZYCH STANDARDÓW ETYCZNYCH BADAŃ



UNIwersytet  
Warszawski



OŚRODEK  
BADAŃ NAD  
MIGRACJAMI



P A N



UNIwersytet  
JAGIELLOŃSKI  
W KRAKOWIE



CENTRE FOR SOCIAL  
COGNITIVE STUDIES KRAKÓW

dr hab. Izabella Main, Centrum Badań Migracyjnych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

dr Robert Rydzewski, Centrum Badań Migracyjnych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

dr hab. Mikołaj Pawlak, prof. UW, Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, Uniwersytet Warszawski

dr hab. Anna Horolets, prof. UW, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Warszawski

dr hab. Paweł Kubicki, prof. SGH, Instytut Gospodarstwa Społecznego, SGH

dr hab. Adriana Mica, Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW, Uniwersytet Warszawski

dr hab. Michał Bilewicz, Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Uniwersytet Warszawski

dr hab. Karolina Hansen, Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Uniwersytet Warszawski

dr Mikołaj Winiewski, Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Uniwersytet Warszawski

dr Wiktor Soral, Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Uniwersytet Warszawski

dr Paulina Górską, Wydział Psychologii, Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Uniwersytet Warszawski

dr hab. Konrad Pędziwiatr, prof. UEK, Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

dr Marta Kindler, Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski

Dr Karolina Sobczak-Szelc, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski, CASPAR Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

dr Aleksandra Winiarska, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski

Dr Marta Pachocka, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski; Katedra Studiów Politycznych, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

dr Anna Ratecka, Instytut Socjologii Uniwersytet Jagielloński

dr Justyna Struzik, Instytut Socjologii Uniwersytet Jagielloński

dr Jakub Kościółek, Instytut Studiów Międzykulturowych Uniwersytet Jagielloński, Stowarzyszenie INTERKULTURALNI PL

dr Karolina Czerska-Shaw, Instytut Europeistyki, Uniwersytet Jagielloński

dr Joanna Grzymała-Moszczyńska, Instytut Psychologii Uniwersytet Jagielloński

*APEL O STOSOWANIE NAJWYŻSZYCH STANDARDÓW ETYCZNYCH BADAŃ*



UNIwersytet  
WARSAWSKI



OŚRODEK  
BADAŃ NAD  
MIGRACJAMI



P A N



UNIwersytet  
JAGIELLOŃSKI  
W KRAKOWIE



CENTRE FOR SOCIAL  
COGNITIVE STUDIES KRAKÓW

dr hab. Marcin Bukowski, prof. UJ, Instytut Psychologii Uniwersytet Jagielloński  
dr Agnieszka Trąbka, Instytut Psychologii Stosowanej Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet SWPS  
w Warszawie

dr hab. prof. UP Maria Paula Malinowski Rubio, Instytut Filozofii i Socjologii, Uniwersytet  
Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

dr hab. prof. UP Małgorzata Pamuła-Behrens, Centrum Badań nad Edukacją i Integracją  
Migrantów, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

dr Anna Fiń, Instytut Filozofii i Socjologii Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

dr hab. Renata Marks-Bielska, prof. UWM, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

dr Joanna Bielecka-Prus, Instytut Socjologii UMCS

dr hab. Katarzyna Mirgos prof.UG, Uniwersytet Gdański  
dr Aleksandra Wierucka, Instytut Badań nad Kulturą, Uniwersytet Gdański

dr Izabela Florczak, Centrum Studiów Migracyjnych, Uniwersytet Łódzki

dr Marcin Gońda, Centrum Studiów Migracyjnych, Uniwersytet Łódzki

dr hab. Karolina Bielenin-Lenczowska, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet  
Warszawski

mgr Marta Maj, Instytut Psychologii, Centre for Social Cognitive Studies, Uniwersytet Jagielloński

mgr Natalia Judzińska, Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, Badaczki i Badacze na  
Granicy

dr Gabriela Czarnek, Instytut Psychologii, Centre for Social Cognitive Studies, Uniwersytet  
Jagielloński

mgr Katarzyna Winiarska, Szkoła Doktorska Nauk Społecznych, Uniwersytet Warszawski,  
Badaczki i Badacze na Granicy

mgr Monika Szulecka, Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Ośrodek Badań nad  
Migracjami, Uniwersytet Warszawski

dr hab. Tomasz Grzyb, Wydział Psychologii we Wrocławiu, Uniwersytet SWPS

*APEL O STOSOWANIE NAJWYŻSZYCH STANDARDÓW ETYCZNYCH BADAŃ*



UNIWERSYTET  
WARSZAWSKI



OŚRODEK  
BADAŃ NAD  
MIGRACJAMI



P A N



UNIWERSYTET  
JAGIELLOŃSKI  
W KRAKOWIE



CENTRE FOR SOCIAL  
COGNITIVE STUDIES KRAKÓW

dr Łukasz Szoszkiewicz, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Prof. Magdalena Kmak, Centrum Badań Nad Prawem Migracyjnym INP PAN, Åbo Akademi University,

dr Katarzyna Strąk, Instytut Nauk Prawnych PAN

dr hab. Robert Balas, prof. Instytutu Psychologii PAN

Prof. dr hab. Irena Rzeplińska, Instytut Nauk Prawnych PAN

Prof. dr hab. Anna Kwiatkowska, Instytut Psychologii PAN